

ACC. N:R M. 14248: 1-5.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Ligand Svensson, Bjärnåsa*
Härad: *V. Göinge* Berättare: *Kelly Svensson, Farstorp*
Socken: *Farstorp* Berättarens yrke: *f. d. lantbr.*
Uppteckningsår: *1956* Född år *1877* i *Farstorp*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Husbondesfolk och tjänstefolk. s. 1-5.

Lu 105.

ACC. N:R M. 14248:1.

HUSBONDEFOLK OCH TJÄNSTEFOLK (L U F 105)

I

En eller två tjänare på varje gård var det vanliga här i Fars-
torps socken under årtiondena kring sekelskiftet 1900. Detta även
på smågårdarna med 8-10 tunnland åker och 4-5 kor samt smådjur -
såvida inte hemmasöner och hemmadöttrar fick träda i tjänares stäl-
le. De mera fåtaliga "storbönderna" med 25 tunnland åker eller mer
höll sig ofta med ett par drängar och dito pigor. Dessutom anlidade
så gott som alla bönder i bråda tider husmän och husmanshustrur som
daglönare. Dylik "lös" arbetskraft fanns det gott om i varje by.
Tjänarna "stodde sig" så gott som alltid för årstjänst, med början
1 november. Veckan före denna datum var den ivrigt efterlängtrade
"friveckan", då alla tjänare hade ledigt. Ofta fick de då ett knyte-
mat med sig av husbondfolket att leva på under veckan. I friveckan
hölls stormarknad i Hässleholm - "tjänaremarknaden" - dit alla ungdomar
gärna sökte sig.

Det antal år en tjänare stannade på en gård var helt naturligt
mycket olika, beroende på hur tjänare och husbondfolk trivdes med

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Snuf 105
1

ACC. N:R M. 14248:2.

varandra. Två-tre år på en plats var mycket vanligt, stundom mycket längre.

Att sköta kreaturen var kvinnfolksköra. Det ansågs nästan förnedrande för en karl att fodra och särskilt mjölka korna. Karlarna kunde helt enkelt inte mjölka. Även svinens utfodring hörde till kvinnfolkssysslor. Endast hästarna skötte männen själva.

På de gårdar där tjänstepigor fanns fick dessa naturligtvis utföra grovsysslor i ladugården. Eljest föll dessa arbeten på hemmadotterns eller - på de minsta gårdarna - på husmoderns lott. Ett typiskt kvinnfolksköra på de flesta gårdar var också att hjälpa till med gödselns utkörning.

Ännu långt fram på 1900-talet var det kvinnorna förbehållet att mjölka. Bruket att hålla tjänstepigor på smågårdarna upphörde mer och mer, och bondhustruns lott blev därför ofta tyngre. Ännu på 1920-talet förekom det ofta att mannen på en gård inte alls kunde mjölka. Men sedan har förhållandena snabbt ändrat sig, särskilt sedan mjölkmaskinerna slagit igenom på nära nog alla gårdar efter det senaste kriget.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

2

ACC. N:R M. 14248:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

3

Arbetsdagen var lång förr i tiden. Vid 6-tiden på morgonen åt man frukost, och sedan pågick arbetet till sena kvällen, åtminstone sommartid. "När solen går ner är arbetskarlen fri", lydde ett gammalt talesätt. Men även efter det ordinarie arbetets slut kunde drängen eller pigan få utföra extraarbete när så ansågs behövt. Men för det mesta hade tjänarna fritt en stund på kvällarna. Någon ordnad söndagsledighet förekom knappast. En och annan gång var tjänaren fri större delen av söndagen, när han eller hon skulle besöka sitt hem eller hade något annat särskilt för sig. Men i regel fick nog tjänaren stanna på gården och sköta de oundgängliga sysslorna. 60 kr. i årslön för en piga räknades som mycket god lön omkring år 1890. Min syster fick denna "höga" betalning, när hon tjänade hos Nils Jönsson i Sparrarp, Farstorp. Hon skötte då också kreaturer. Vid samma tid betalades ett kvinnfolksdagsverke med 50 öre och maten. Jag har själv kärrat mycken torv och plockat många potatis för 50 öre om dagen, detta på 1890-talet.

Hemma på gården i Tviggasjö (omkr. 15 tnl åker och 6 - 8 nötkr.) brukade vi hålla en dräng - vanligen en mellan 15 och 20 år). Piga

ACC. NR M. 14248:4.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

4

fick jag själv vara. Mina syskon reste alla till Amerika så snart de blivit något vuxna. - På 1890-talet och fram till 1902 drev min far Per Nilsson ett litet tegelbruk på gårdens ägor. Under sommarsäsongerna hade vi då några stycken tegelarbetare inneboende på gården, vanligen tre-fyra stycken. Några av dem, som hade sina hem i Mala, var under arbetsveckan inlogerade i gårdens drängkammare. En arbetsdag vid tegelbruket tillgick sålunda: Frukosten åts i tidig morgonstund, varpå arbetet började kl. 6. Uppehåll för "daver" gjordes kl 1/2 9, varefter det arbetades till kl 1, då middagen serverades. Efter en middagsvila på en timma höll man så på till kl 8 på kvällen, dock med avbrott för en kafferast vid 4-tiden. Det blev omkring 12 timmars effektiv arbetstid.

Drängkammaren hemma var ett litet rum intill ladugården. Eldstad saknades. Likadant var det på alla andra gårdar. Det kom ju lite värme från djuren, varför eldstad var obehövlig, ansågs det. På sina ställen fick drängen till och med ligga i själva ladugården, enligt vad jag hört berättas. Detta dock knappast på min tid.

Tjänarna hemma och på andra smågårdar åt alltid samman med hus-

bondfolket. Rätt ofta betraktades också tjänaren som medlem av familjen, om han var "snäll" förstås. Men det var mycket olika på olika gårdar. På somliga ställen var tjänarna glada vid att vara, andra ställen skydde de och flyttade så snart de kunde.

5

"Folkastuor" förekom inte på smågårdarna, men väl på de stora. Folkastua kallades t.ex. den stuga vid Hästveda prästgård, som läsbarnen på min tid höll till i när de läste för prästen.

Min man, född i Örkelljunga socken 1849, berättade att när han i sin ungdom tjänade som lilledräng i hemtrakten måste han vid måltiderna skära allt brödet åt folket. Själv fick han därför knappt tid att äta under de knappt tilltagna måltidstiderna.

Tjänstefolket rekryterades från såväl småbondehem som torpar- och husmanshem. De flesta tog plats inom den närmaste hemtrakten. Men många reste till Amerika sedan de prövat på att tjäna bönder en tid. De kalla, oeldade drängkamrarna i uthusen var här och var - bl.a. i närmaste granngården - i bruk till långt in på 1910-talet. Men de räknades då som simpla och gammalmodiga. Kraven hade blivit andra än förr.